

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ДРАМАТУРГІЇ СУЧАСНОЇ ЦИРКОВОЇ ВИСТАВИ

Курінна Г.В., аспірантка

Харківська державна академія культури

Анотація. Стаття присвячена особливостям проблематики у контексті драматургії циркової вистави.

Ключові слова: драматургія, цирк, циркова вистава, репертуар, сучасне мистецтво.
Аннотация. Куринная А.В. Некоторые особенности проблематики драматургии современного циркового представления. Статья посвящена особенностям проблематики в контексте драматургии циркового представления.

Ключевые слова: драматургия, цирк, цирковое представление, репертуар, современное искусство.

Summary. Kyrinnaya A.V. **The peculiarities of problems in the dramatic composition of the circus.** This article presents peculiarities of problems in the context of the circus performance dramatic.

Key words: dramatic composition, circus, circus show, repertoire, contemporary art.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. Питання проблематики драматургії циркового видовища частково неодноразово розкривалися в працях і статтях мистецтвознавців В. Ю. Ардова [1], Ю. А. Дмитрієва [2], А.З. Житницького [3], Є. М. Кузнєцова [5], С. М. Макарова [6], М. І. Немчинського [7], Н. М. Румянцевой [8], В. М. Сергуніна [9], М. О. Триваса [12], та ін. Окремої ж праці, присвяченої тільки цьому питанню, на жаль, не існує. Проте, сьогодні, коли драматургія циркової вистави прагне пошуку нових креативних форм та прийомів, коли український сучасний цирк поступово набуває свого становлення, ці роботи доволі необхідні. Цей факт і зумовлює **актуальність** даної проблеми.

Мета статті – визначити найпоширеніші проблематики сучасної вітчизняної та іноземної циркової вистави шляхом аналізу певної частини переглянутого нами драматургічного матеріалу.

Об'єктом статті є сучасна вітчизняна та іноземна драматургія цілісного дивертисментного видовища, атракціонів, сюжетних пантомім, тематичних та театралізованих циркових вистав.

Результати дослідження. На кожному етапі свого становлення проблематика циркової драматургії так чи інакше була поєднана з баченням драматургів, історичними факторами, політичним життям країни, світоглядом глядача. Сучасні теоретики драматургії вважають, що саме «глядач – і це не парадоксально! – фактично теж є автором, уподібнюється йому, він також є творцем, “режисером” свого власного бачення. Споглядаючи дійство він прагне (так, як автор – творить, а режисер втілює) чогось нового, а саме: різноманітності, інтелектуальності, неординарності – того, що властиве тут і тепер його світогляду» [11, с. 12]. Так за часів епохи античності та середньовіччя, у первісних драматургічних творах велика увага приділялася побутовим деталям; в епоху Відродження починає розмежовуватися «зовнішній» та «внутрішній» стан людини, що певним чином відбивається і на драматургії цирку, з'являється націленість на особистість; у вітчизняних народних гуляннях та балаганах, за часів існування Київської Русі, широко використовується глузування над панами та державними правителями; драматургія XIII-XIX ст. відзначалася особливою тематичною урочистістю; за часів війн та революцій у актуальною стає проблематика сьогодення, яка висвітлює ті чи інші важливі історичні події для життя країни; проблематика кінця XX ст. відзначалася різноманітністю тем, включаючи побутові, соціальні, політичні, де центральним питанням стає пошук героєм особистого «Я». Закцентуємо увагу на тому, що у кожному згаданому випадку проблематика драматургії, і цирку, зокрема, тісно поєднана з наступними явищами у житті країни:

- політичними та соціальними (зміна влади у країні, гнетучість влади і, як слідство, присутність у драматургії циркової вистави елементів осміювання верховенства влади);

- історичними явищами (війни, революції тощо і, як слідство, присутність у драматургії циркової вистави елементів відтворення історичних подій та постатей).

До вище перерахованого додамо ще декілька важливих, на нашу думку, складових проблематики циркового видовища, якими є:

- суб'єктивний чинник пов'язаний зі світоглядом драматурга, який працював над сценарієм циркової вистави (власне тлумачення подій, фактів тощо);

- народна ментальність, яка так чи інакше стає внутрішнім стрижнем драматургії будь-якої вистави, в тому числі і циркової;

- циркові традиції (або «циркова школа»), що закладені в основі будь-якого циркового репертуару.

Беручи до уваги вищезазначені чинники, проаналізуємо певну частину репертуару циркових вистав, і тим самим визначимо проблематику сучасної драматургії циркової вистави. (При цьому зазначимо, що аналізу піддається лише переглянутий нами матеріал, а це репертуар Харківського державного цирку, репертуар деяких українських цирків-шапіто; відеозаписи циркових вистав різних країн світу.) Окрім того, ми піддаєм аналізу репертуар деяких циркових вистав, описи яких знаходимо у сучасних періодичних виданнях та інтернет-ресурсі. Зазначимо, що всі вистави, які були аналізовані містять у своїй основі елементи карнавально-сміхової культури. Зокрема, це вистави: «Цирк» (міжнародна програма за участю кращих артистів Росії, Румунії, України; переглянута у Харківському державному цирку), вистава цирку «Русічі» (переглянута у Харківському державному цирку), вистава «Цирк на кризі» (переглянута у Харківському державному цирку), вистава «Сансара» (переглянута у цирку-шапіто Кобзов), вистава цирку-шапіто «Шабатько» (переглянута у однойменному цирку-шапіто), вистава «Ілюзіон-шоу» (переглянута у Харківському державному цирку), вистава «Екстрім» (представлена Московським цирком, переглянута у Харківському державному цирку); вистава «Планета Цирк» (програма Цирку на Цвітному бульварі ім. Ю. В. Нікуліна) тощо.

Роблячи певний тематичний розподіл переглянутих та опрацьованих циркових вистав, можемо визначити такі, особливо поширені групи:

- збірні програми, які складаються з різножанрових номерів і поєднані між собою за допомогою *тематичного* конферансу. При цьому закінчуються така програма, як правило, найяскравішим атракціоном;

- сюжетні циркові вистави та окремі номери за мотивами історичних фактів, відомих літературних творів, міфів, кінофільмів і т. ін.;

- циркові вистави, в основі яких лежать певні образи або персонажі, (можливо казкові) які стають своєрідними ведучими всього дійства;

- циркові вистави з привнесенням народної тематики.

Також окрім вище зазначених можливе поєднання декількох груп у єдину, коли у драматургії циркової вистави влучно поєднуються: фантасмогоричний музичний супровід, і складні трюки, і введення казкових персонажів, які виконують роль ведучих всього дійства.

- Сезонні циркові вистави (маються на увазі: вистави, присвячені новорічним святкам, дитячим канікулам; весняні вистави, присвячені весняним святкам та весняним канікулам).

Для порівняння наведених вище груп звернемося до іноземних циркових вистав. У проаналізованому матеріалі (який у свою чергу складався з деяких телевізійних матеріалів, зокрема, відеоматеріалу циркової конкурсної програми у Монте-Карло; матеріалів періодичних видань), ми знаходимо тенденції до поширення:

- 1) збірних програм, складених з різножанрових номерів і поєднаних за допомогою тематичного конферансу;
- 2) циркових вистав за мотивами певних історичних фактів, відомих літературних творів, кінофільмів та ін.;
- 3) циркових вистав на космічну та фантастичну тематику;
- 4) циркових вистав, в основу яких закладено певні образи або персонажі, (частіше казкові), які стають своєрідними ведучими всього видовища;
- 5) циркових вистав, в основі яких лежить ілюзія (ілюзійно-шоу);
- 6) циркових вистав «сюжетного цирку».

Вистави останньої групи особливої популярності набули у Китаї. З розвитком сучасної цивілізації потреби у розвагах, в глядачів, безперервно зростали. Наприкінці 80-х років минулого століття в галузі циркового мистецтва у Китаї почалася обережна реформа. Важливим проявом цієї реформи стала пильна увага до всього нового і ступеня складності акробатики, до застосування різноманітних допоміжних засобів, з метою сполучення акробатики з образністю, сюжетом, а також прагнення до випрацювання спільного духу циркових номерів. У Китаї такі циркові виступи називають «сюжетним циркум» [4, с. 69].

Окремо, у всьому спектрі розглянутого нами матеріалу, слід визначити певну низку театралізованих циркових вистав, яскравим прикладом яких є цирк «Дю Солей» (Канада). Сьогодні цей цирк нараховує одинадцять програм, у яких зайнято біля п'ятисот артистів і півтори тисячі спеціалістів забезпечення – менеджери, режисери, балетмейстери, композитори, художники, тренери і т. ін. Світ вистав «Цирку Сонця» наскрізь вигаданий, він потребує нових логічних пояснень. Цей світ, населений фантастичними персонажами, які розповідають історію незвичайних людей, що мають виразну пластику і бездоганну техніку демонстрації трюків. Додамо до цього розкіш костюмів і винахідливість сценографа, різноманітність світла, оригінальну музику «живого» голосу оркестру... Все разом – складові того казкового різноманіття, яким пронизані вистави Сонячного Цирку [9, с. 68–69]. Сюжети вистав «Цирку Дю Солей» доволі прості: наприклад, маленькій дівчинці не вистачає батьківської уваги

і вона мимоволі вигадує собі інший чудовий світ власних дитячих мрій і почуттів, світ у якому все існує у іншому «цирковому» вимірі: лунає весела циркова музика, живуть веселі клоуни та гнучкі гімнастки... Вистава змушує замислитися над тим, що є таке – внутрішній світ дитини і що треба зробити дорослим для того, щоб він не був порожнім та самотнім; насичена доволі яскравими костюмами, цікавою фантазмогоричною музикою, сучасними цирковими прийомами.

Вистави цього цирку мають не тільки чітко визначену проблематику (наприклад, взаємини дітей та батьків), їм притаманне і чітко визначене філософське підґрунття. У свою чергу, таке циркове видовище мимоволі примушує глядача думати, «він очікує чогось нового, а саме: різноманітності, інтелектуальності, неординарності – того, що властиве тут і тепер його світогляду» [11, с. 12], і це є дуже суттєво. І драматургія «Дю Солей» цілковито задовольняє це очікування.

Зазначимо, що театралізація вистав по трохи приходить у наш час і до сучасного українського цирку, ми називаємо такий цирк філософським. Вважаємо, що саме у цьому напрямі лежить основа циркового видовища майбутнього. Філософський цирк – це своєрідне нове, «концептуальне бачення» драматургії циркової вистави.

За твердженням В. Сергуніна «концептуальне бачення сучасного циркового продукту багатьма російськими фахівцями становить сценографічне відображення сьогодення, образове моделювання реальності. Новий час або «нова епоха» (New Age), як її іноді називають, відмічена зрістом зацікавленості глядача у видовищах, що базуються на принципіально новій естетичі. Сучасний художник не відображує і не замінює, а згущує реальність. Інакше кажучи, у себе, готовий продемонструвати власне «підсвідоме», публічно оголоючи свої потаємні фантазії, діючи частіше за все на межі інтуїції» [10, с. 68].

Що ж уявляє собою проблематика драматургії циркового видовища у її внутрішньому контексті? У розгляді цього питання ми знов повертаємося до значення драматургічної побудови тематичного «ланцюга» циркової вистави. Слід зазначити, що у даному контексті загальна архітектоніка і є носієм проблематики циркового видовища. Так тема (або проблема) вистави вперше з'являється в експозиції (параді-але) або у зав'язці, розвивається у розвитку дії, набуває свого апогею у кульмінації (якою частіше виступає найяскравіший атракціон). Прблематика у цьому випадку може простежуватися у сценарному ході або наскрізній дії всього видовища. Так у цирковій виставі «Ілюзіон-шоу», яка демонструвалася у квітні-травні 2006 року у Харківському державному цирку, проблематика простежується, починаючи від самої назви, ніби, відтворюючи своєрідну паралель між ілюзорністю сучасного життя та мистецтвом ілюзії у цирку. Окрім того, наскрізним ходом тут виступає поява фейеричних героїв – клоунів та мімів, які стають своєрідними рушіями дії і надають такий же фейеричний настрій всьому атракціону.

Таким чином, внутрішній контекст циркового видовища складає саме його проблематика. У свою чергу, не можна недооцінювати її велике значення для розвитку циркового мистецтва майбутнього. Однак, не всі діячі циркового мистецтва дивляться на драматургічний фактор як на важливий процес створення сучасних циркових вистав. Так, за твердженням голови організаційного комітету Всесвітнього фестивалю цирку у Монте-Карло У. Пілса «інноваційні зміни у сучасному цирку торкаються, головним чином, п'яти моментів. Перший – хореографія. Оновлена хореографія серйозно змінила облік сучасного цирку. Другий-музика. Третій елемент, який має вплив на модернізацію цирку, - дизайн костюмів та реквізиту. Четвертий момент, на який треба звернути увагу, це те, що можна назвати екстер'єром всього виступу: фігура, осанка, перука, грим, світлові ефекти. І, нарешті, п'ятий елемент оновлення – незхильне підвищення рівня професійної майстерності. Сьогодні складність трюків, які виконуються на манежі надзвичайно підвищується. При цьому важливо не надто захоплюватися новими. Необхідно уважно дотримуватися пропорції кожного виразного елементу номеру. У результаті повинен з'явитися яскравий перформанс – дивовижний і емоційний» [9, с. 43–44]. Однак, у цьому вислові, на нашу думку, все ж таки не вистачає ще одного шостого елементу – драматургічної складової.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти таких **висновків**.

– Драматургія циркової вистави з обов'язковою наявністю у ній проблематики, знаходить своє місце на першій позначці серед визначених нами вище складових. У цьому контексті зауважимо, що бездоганність драматурга циркової вистави залежить від обраної тематики та проблематики вистави настільки, наскільки він чуттєвий до проблематики часу; наскільки ця сучасна, гостра проблематика може знайти своє віддлуння у цирку.

– Велика різноманітність різножанрових номерів, атракціонів, циркових вистав на арені цирку з добре побудованою і продуманою проблематикою номеру говорять про те, що цирковий сценарій поступово наближається до сценарію літературного. Справа тепер лише за літераторами - сценаристами, які можуть втілити трюки (основу циркової дії) у драматургічну форму, а також визначити і виділити сценарний «хід», добто трюк, який складатиме своєрідний «каркас» сценарію [3, с. 119]. Крім того, слід трохи доповнити цей влучний вислів автора – саме сценарний хід та його образно-метафорична форма є, свого роду, складовими частинами проблематики драматургічного матеріалу цирку.

– Проблематика сучасної драматургії цирку все ще залишається доволі актуальним питанням у сфері циркознавства. У подальшому необхідно ретельно підходити до відбіру драматургічного матеріалу циркового видовища в цілому; до визначення проблематики циркової вистави, зокрема. Це завдання цілком лягає на плечі драматурга. Саме тому професійність та загальний високий естетичний рівень циркової вистави залежить від його компетентності та професійності. Ігнорування ж важливих традицій теорії драматургії циркової вистави та, зокрема, неточного визначення її проблематики, призводить до різкого зниження якості циркового сценарію.

Література:

1. Ардов В. Е. От комедии до репризы / В. Е. Ардов. – М.: Сов. Россия, 1971. – 95 с.
 2. Дмитриев Ю. А. Прекрасное искусство цирка / Ю. А. Дмитриев. – М.: Искусство, 1996. – 528 с.
 3. Житницкий А.З. Актуальные проблемы теории драматургии цирка: Драматургия коверной клоунады – генезис, эволюция, типология, композиционные приемы и современное состояние: Дис... канд. искусствования : 17.00.01. – театр. искусство / А.З. Житницкий. – М.: 1985. – 182 с.
 4. Ее называют “богиней цирка”// ПроЦирк. – 2005. – №3. – С. 69-70.
 5. Кузнецов Е. М. Цирк: Происхождение. Развитие. Перспективы. – 2-е изд. / Е. М. Кузнецов. – М.: Искусство, 1971. – 415 с.
 6. Макаров С. М. Народные традиции клоунады: Автореф. дис. ... канд. искусствования / С. М. Макаров. – М. – 1974. – 26 с.
 7. Немчинский М. И. Драматургия циркового номера: учеб. пособие / М. И. Немчинский // ГИТИС, 1986. – 85 с.
 8. Румянцева Н. М. Некоторые проблемы развития искусства клоунады в советском цирке: Автореф. ... канд. искусствования (17.00.01) – М., 1980. – 17 с.
 9. Сергунин В. В Монте-Карло юбилей / В. Сергунин // ПроЦирк – 2005. – № 4 – С. 42– 44.
 10. Сергунин В. Современный цирк. Поиск смыслов / В. Сергунин // ПроЦирк. – 2005. – № 5. – С. 66– 69.
 11. Страйк ілюзій: антологія сучас. укр. драматургії / Авт. проекту та упоряд. Н. Мірошніченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. – 370 с.
 12. Тривас М. О большой драматургии цирка / М. Тривас // Советская эстрада и цирк. – 1967. – № 4. – С. 6 – 7.
- [/http://www.russian.people.com/](http://www.russian.people.com/)

Надійшла до редакції 14.06.2007